

ЗАЩО НА МАТУРАТА ПО ГЕОГРАФИЯ ПАК ИМА НАЙ-МНОГО (И ВСЕ ПОВЕЧЕ) ДВОЙКИ?

ДИСКУСИЯ

Вече по традиция и през тази година най-голям брой зрелостници предпочетоха като втора задължително избираема матура география и икономика. Изненадващо е, че на фона на слабите резултати от 2009 г. до голяма степен се запази абсолютният брой на явяващите се на матура по география (съответно 32 840 през 2009 г. и 30 845 през 2010 г.). Това само по себе си не е лошо. Лошото е, че и през тази година резултатите от матурата по география са най-слаби в сравнение с всички останали матури, както и това, че единствено при тази матура има увеличение, при това драстично, на относителният дял на слабите оценки до немислимите преди две години 35,8 %. Географията е предметът, по който зрелостниците са се представили най-зле, тъй като други 36 % от оценките пък са тройки. Средният успех на държавния зрелостен изпит по география и икономика през 2008 г. беше 46,5 точки, през 2009 г. – 39,4 т., а през 2010 г. е 31,9 точки. Очевидно е наличие една негативна тенденция за спад с около 7 точки годишно по отношение на успеваемостта на матурите по география и следва да се зададе въпроса какви са причините, довели до това положение и какво трябва да се предприеме за излизане от така създалата се неприятна ситуация. В противен случай, ако се перифразира инверсно една популярна телевизионна реклама, съвсем спокойно може да се прогнозира, че най-лошото тепърва предстои.

Анализ на причините

Съществуват редица както обективни, така и субективни причини за сегашното състояние на нещата.

Обективните причини са известни и коментирани и преди (Дреновски и др. 2008, Дреновски 2009, Отворено писмо ..., 2010). Това не пречи те да бъдат накратко споменати отново:

- В гимназиалния курс географията е задължителен учебен предмет само до X клас, с крайно недостатъчния хорариум от 108 часа (по 54 часа в IX

и X клас). За сравнение – историята, с която географията е в една методическа група, се изучава в гимназиалния курс с двойно повече часове – 216 (по 72 часа в IX, X и XI клас);

- Структурата и съотношението на различните видове въпроси за формирането на крайната оценка на матурата по география очевидно не са оптимизирани, въпреки внесените корекции във формата на матурата след 2008 г. Относителната тежест на развиването на тема остава неоправдано голяма, въпреки че беше значително намалена – от 45 на 35 точки или 35 %. За матурите по български език и по чужди езици тя е само 30 %, където все пак създаването на аргументативен текст е едно от основните умения, което подлежи на проверка и оценка. Матурите по биология, физика и химия изобщо не предвиждат развиването на тема, а се състоят само от затворени и отворени въпроси. Следва да се отбележи немаловажният факт, че близо 80 % от явилите се на матура по география през тази година са получили под 5 точки от възможни 35 за отговора на текстовия въпрос. За разлика от матурите по история и философия, където също писменият отговор (на зададен исторически въпрос или създаването на философско есе) формира 35 % от оценката, форматът на матурата по география е допълнително усложнен с два практически (картографски) въпроса, които дават 25 % от максималния брой точки. Това я прави най-сложната като комбинация от 4 различни вида въпроси. Освен това матурата по география е единствената, при която класическите тестови въпроси, основа на другите матури, имат толкова незначителна тежест за крайната оценка – едва 40 %. За повечето матури относителният дял на собствено тестовите задачи е минимум 65–70 %, а при някои – дори и 100 % (матурите по биология, физика и химия). Казано на по-прост език, възможностите за налучкване на верните отговори са силно ограничени и най-малки в сравнение с всички останали матури;

- Неоспорим и публично признат от просветния министър факт е, че преобладаващата част от зре-

лостниците, завършващи професионалните гимназии избират като втора матура географията, където нивото на подготовка е най-ниско (за това свидетелстват резултатите от матурата по БЕЛ). Това действително обяснява до известна степен по-ниския среден успех на ДЗИ по география в сравнение с другите зрелостни изпити, но не и защо броят на слабите оценки се е увеличил почти двойно – до почти 36 % през тази година, в сравнение с рекордните за матурите през 2009 г. 18-19 %. Посоченото от министъра обяснение е отчасти приемливо само при сравняване на матурата от 2009 г. с тази от 2008 г., когато беше налице значителен ръст в броя на избралите да се явят на матура по география зрелостници. Броят на явилите се на матура по география през тази и миналата година е почти непроменен, което по всяка вероятност е валидно и за относителния дял на явяващите се идващи от професионалните гимназии, като част от цялото. Явно за обяснение на драстичната разлика между 2009 г. и 2010 г. трябва да се търси друга причина.

Предвид намаляването на относителното значение на развиването на тема във вид на структурирано изложение от 45 % (през 2008 г.) на 35 % (през 2009 и 2010 г.) няма обективни предпоставки за наблюдавания главоломен ръст на слабите оценки, напротив – би следвало да се очаква тяхното намаляване. При постоянството на разгледаните обективни параметри през последните две години, съвсем закономерно е да се заключи, че истинските и най-важните причини за безпрецедентното увеличаване на относителния дял на слабите оценки на матурата по география през тази година в сравнение с миналогодишната са от **субективен характер**.

Някои от **субективните причини** също са посочвани по-рано (Дреновски и др. 2008, Дреновски 2009), но явно е необходимо да бъдат по-обстойно анализирани:

- На първо място следва да се посочи **липсата на умения и експертен опит** за създаването на въпроси и подбор на варианти с относително еднакво ниво на трудност през отделните години. „Първородният грях“ в това отношение беше извършен през 2008 г., когато матурата по география беше невъобразимо лесна, като в допълнение към това около 40-45 точки можеха да се съберат от отговори на въпроси, идентични или много сходни с тези от публикуваните дни преди това примерни матури. С особено голяма сила това се отнасяше за практическите (картографските) въпроси, на единия от които трябваше да се разпознаят 10 страни от ЕС, а на другия – 15 областни градове в България. Немаловажна подробност в случая е, че във всяка една класна стая в страната има табла-картосхеми на стра-

ните в Европейския съюз и на административно-териториалното деление на България. Оттук нататък авторите на матурата можеха да вървят само към повишаване на общата трудност и в частност – на тази на картографските въпроси. Адекватната експертната преценка за трудността на практическите въпроси и сложността на темата е задължително условие за балансиране на трудността на отделните изпитни варианти, защото това са въпроси, които не се поддават на стандартизация. Налага се изводът, че лицата, ангажирани с подготовката на материалите за матурата по география в министерството, не могат да се справят с тази задача. Доказателство за това са двете практически задачи от матурата по география от 17.05.2010 г.

- ✓ При първата от тях – по география на света, на преден план се откроява недоброто техническо изпълнение на картосхемата и използването на нехарактерни условни знаци за градовете, които в този дребен мащаб би трябвало да бъдат представени само с плътни точки, а не с пръстеновидно очертани обекти с площ значително по-голяма от тази на България от около 300 000 км². Освен това липсва унификация в начина на изобразяване на градовете, разположени на океанския бряг. Така например, за Мумбай и Шанхай разположението на условния знак коректно загатва, че градът е и голямо пристанище. Знакът, който би трябвало да обозначи Рио де Жанейро, е разположен изцяло в континента и е изместен леко на югозапад от действителното местоположение на града. Съвсем нормално и правомерно, предвид условието да се разпознаят някои от най-големите градове в света, е като верен отговор да бъде посочен Сау Паулу. Условният знак, който би трябвало да обозначи Сан Франциско, е разположен изцяло в океана и е изместен на около 1500 км на север от действителното местоположение на града. При това положение със същата степен на достоверност като верен отговор би могъл да бъде посочен и Сياتъл. Много интересно защо в такъв случай към ключа с верните отговори не е добавена следната забележка *“Поради специфика на електронната обработка на картосхемата към съответната задача е допустимо посочването и на други близки географски обекти”*, както това беше направено през 2008 г., когато на матурата по желание от 06.06.2008 г. на практическата задача по география на България бяха грешно посочени като верни отговори друг язовир и друго езеро (Дреновски и др., 2008). Това се отнася и за разпознаването на п-в Камчатка, който на картосхемата е почти изцяло закрит от кръгчето с номер 10 и спокойно като верен отговор би могъл да се посочи п-в Чукотка (ако се прецени, че както при п-в Флорида, кръгчето с номера е изнесено встрани от съответния обект, както те са свързани с къса отсечка – тя в случая с

Камчатка просто не се вижда добре в резултат на ниското качество на разпечатването).

✓ При втората практическа задача – по география на България, формулировката на условието (разпознаване на градове, разположени на река), както и подборът на редица от обектите, които трябва да бъдат разпознати на представената картосхема, води до еднозначното заключение, че става въпрос за знания, извън задължителното учебно съдържание и обхвата на ДОО. Едва ли някой може да защити твърдението, че гимназиалният курс по география предполага време и възможности за усвояването на знания за подробности относно местоположението на градове като Тетевен и Рудозем. Нещо повече, очертаванията на някои главни реки (Огоста) или на техни характерни притоци (Благоевградска Бистрица, Тополница, Въча, Чепеларска) не са отразени на картосхемата и изглеждат непривично, което прави трудно разпознаването на съответните градове (Монтана, Благоевград, Пазарджик). Разположението на редица от градовете върху картосхемата говори за недостатъчно отговорен и недотам професионален подход при съставянето и одобряването на този въпрос. Формулировката му също търпи критика. Вероятно около 90 % от градовете в България са разположени на някаква по-голяма или по-малка река, но определено Гоце Делчев не е разположен на Места, Благоевград – на Струма и Казанлък – на Тунджа, още повече, че последният се намира северно от реката, а не южно от нея, както неправилно е поставен на картосхемата. Редно би било, както беше споменато по-горе, за верен отговор да се зачита Хаджидимово, вместо Гоце Делчев, предвид точното разположение на условния знак за града на картосхемата в непосредствена близост до границата с Гърция. Съвсем закономерно 45 % от зрелостниците имат под пет точки от 15 възможни за обектите от практическата задача върху учебното съдържание по география на България. Макар, че не са официално оповестени данни за първата практическа задача, сигурно и там положението е аналогично. В това отношение обаче "приносът" на експертите, подготвили и одобрили практическите задачи, да обхванат и затруднят в максимална степен зрелостниците, съвсем не е за пренебрегване.

• Друга субективна причина се корени в нежеланието да се признае съществуването на сериозни проблеми на експертно ниво по отношение на подготовката и подбора на материалите за матуриите по география и съответно – да се положат усилия за тяхното отстраняване, поради което напълно закономерно се стиг-

на до днешните слаби резултати. Първата крачка към преодоляване на проблемите, възникнали по субективни причини, е тяхното признаване и поставянето на всички наболели въпроси относно матуриите по география в центъра на широка професионална дискусия и набелязването на мерки за излизане от критичната ситуация.

• Твърде високият процент оценки "Среден" отчасти се дължи и на един от недостатъците на прилаганата скала за оценяване (табл. 1). Предвид различният формат на отделните матури (видове въпроси, структуриране и относителна тежест на отделните части) е пълен абсурд налагането на една и съща скала за оценяване. Това би могло да се направи, ако всички матури са унифицирани като брой и видове въпроси, които да позволяват стандартизация и вътрешна структура.

• При по-внимателно вглеждане се установява несъответствие в относителната тежест на всяка точка в четирите интервала от по 18 точки, след постигането на изискваните за оценка Среден (3,00) 23 точки. В първия (3,00–3,49) и четвъртия (5,50–5,99) интервал тези точки отговарят на половин единица от бала, а във втория (3,50–4,49) и третия (4,50–5,49) – на цяла една единица. Или, казано с други думи, всяка точка в интервалите 23–40,5 и 77–94,5 носи увеличение на крайната оценка едва с 0,028, а в другите два интервала (41–58,5 и 59–76,5) – с двойно повече – 0,057. На практика, при трансформирането на резултатите в оценката по шестобалната скала някои въпроси са двойно по-високо оценени от други, носещи номинално същия брой точки. Куриозното в случая е, че това е абсолютно случайно и зависи само от поредността на дадения верен отговор на произволен въпрос при решаването на матуричните тестове на всеки един от зрелостниците. Така например, ако един зрелостник е отговорил вярно на първите 41 въпроса, то за всяка една точка за верен отговор на следващите въпроси, той ще получава вече 0,057 към оценката си. Друг зрелостник, който не се е справил така добре с началните 41 въпроса и, да кажем, е отговорил вярно само на

Таблица 1. Скала за преобразуване на точките в оценки
Table 1. Scale for transforming points in grades

Оценка	Точки
Слаб 2	до 22,5 т. вкл.
Среден 3 (3,00-3,49)	23 т. – 40,5 т. вкл.
Добър 4 (3,50-4,49)	41 т. – 58,5 т. вкл.
Много добър (4,50-5,49)	59 т. – 76,5 т. вкл.
Отличен (5,50-5,99)	77 т. – 94,5 т. вкл.
Отличен 6	95 т. – 100 т.

30 от тях, за верен отговор на същите въпроси от 41-вия нататък ще получава по 0,028 към оценката си за всяка една присъдена точка, докато сборът от точките му не достигне 41 и премине в привилегированата част на скалата за оценяване, което би могло и изобщо да не се случи. При равномерно разпределение на 72 точки (в интервала 23–95 т.) за три единици от оценката (от 3,00 до 6,00) се получава, че всяка точка би трябвало да носи 0,0417 единици към бала по шестобалната система. В крайна сметка при сегашната скала на оценяване оценките в интервала Среден (3,00–3,49) са силно подценени и при равномерна скала оценка от Добър (3,50) би трябвало реално да е Добър (3,75). Нещо повече, всички резултати от над 35 точки също би трябвало реално да се оценят с оценка по-висока от Добър (3,50), т.е. една значителна част от 36 % тройки са добри оценки.

- Четвъртата субективна причина се корени в липсата на мотивация и желание у огромна част от зрелостниците за полагане на каквито и да било усилия за усвояване на минимум знания при явяването на матура по география, тъй като я считат за лесна. Както беше споменато по-горе, те оправдано стигнаха до това си заключение след първата матура по география през 2008 г. Не случайно на матурата през 2009 г. се явиха с около 10 000 зрелостници повече в сравнение с тази от 2008 г., което представляваше ръст от 45 %. Но резултатите от 2009 г. бяха достатъчно доказателство, че нещата са по-сложни, отколкото изглеждат. Уви, почти никой от следващия випуск не разчете предупреждението. Явяването на матура по който и да е предмет без предварителна задълбочена подготовка, като се разчита само на някаква обща култура, каквато зрелостниците в преобладаващата част от случаите нямат, е безотговорно и няма как да остане ненаказано. Има достатъчно много учебници, учебни пособия и онлайн тестове, но масовата нагласа е, че това е излишна загуба на време и пари, в контраст с неоправданата еуфория и задължителното прахосване на огромни средства покрай абитуриентските балове.

Какво да се прави

Първо, да бъдат формулирани и официално разпознати истинските причини за сегашното състояние на нещата.

Второ, да се лобира активно на всички нива за увеличаване на броя на часовете по география, не

само в гимназиалния, но и прогимназиалния курс, тъй като е повече от очевидно, че сегашните 1,5 часа седмично са крайно недостатъчни дори за усвояването на предвидените знания, камо ли за тяхното затвърдяване и изграждането на съответни умения и компетенции.

След широка професионална дискусия, на специално организиран за целта форум, да бъдат внесени предложения за корекции в ДОО (държавните образователни изисквания) и на тази база да бъдат променени учебните програми и обхватът на задължителното учебно съдържание по география в отделните класове.

Аналогично да бъдат обсъдени и приети корекции, засягащи структурата и обхвата на учебно-изпитната програма за матурата по география (Дреновски 2009–б).

Да бъде променена скалата за оценяване на матурите. Сегашната е неравномерна, очевидно основана на нормативния подход за оценяване. По-точно казано, да се въведе единна равномерна скала, базирана на критериалното оценяване.

Да бъде потърсена отговорност за действията или бездействията на съответните длъжностни лица от просветното министерство и да бъдат направени персонални промени в експертния екип, подготвящ материалите за матурите по география.

Литература

Дреновски, Ив., Кр. Стоянов, Ем. Патарчанова. Матурите по география – първи анализи и коментари – География'21, кн. 3, 2008, с. 24–27, <http://www.geography.iit.bas.bg/>

Дреновски, Ив. Матурите по география – отрезвяването – География'21, кн. 3, 2009, с. 41–42, <http://www.geography.iit.bas.bg/>

Дреновски, Ив. За необходимостта от промени в учебно-изпитната програма за матурите по география – География'21, кн. 5–6, 2009, с. 46–47, <http://www.geography.iit.bas.bg/>

НАРЕДБА № 1 от 11.04.2003 г. за учебно-изпитните програми за държавните зрелостни изпити (изм., бр. 80 от 12.09.2008 г., в сила от 12.09.2008).

Отворено писмо от университетски преподаватели по География и учители по „География и икономика“ в средните училища на страната – География'21, кн. 2, 2010, <http://www.geography.iit.bas.bg/>

Доц. д-р **Иван Дреновски**
ЮЗУ „Неофит Рилски“ – Благоевград

* В електронния вариант на статията са приложени въпросите и ключа с верните отговори на матурата по география и икономика от 17.05.2010 г. (бел. ред.)